

Mats Wickström & Charlotta Wolff (red.), *Mångkulturalitet, migration och minoriteter i Finland under tre sekler* (Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 2016). 360 s.

Frågan om mångkulturalitet i dagens samhälle är ingen enkel fråga att hantera. Det visar de senaste årens växande främlingsfientlighet i Europa och övriga delar av världen. Den helt överskuggande bakgrunden är de eskalerade militära konflikterna i världen. Enligt FN:s flyktingkommissariat UNHCR var 65 miljoner människor i världen på flykt från sina hem i slutet av 2015, varav 63 procent var internflyktingar i det egna landet. Antalet och mängden av etniska minoriteter har under de senaste decennierna ökat i de västeuropeiska länderna till den grad att de är omöjligt att i dag upprätthålla föreställningen om en homogen nationell befolkning. Samtidigt har i de västerländska demokratierna ett avsevärt arbete lagts ner under de senaste decennierna på att utveckla internationella regelverk för mänskliga rättigheter, som påverkat minoritetspolitiken i de länder som förbundit sig att följa regelverken. En parallell trend är att främlingsfientliga och nationalistiska partier, som hävdar en isolationistisk nationell politik, har vuxit sig starka i de nordiska länderna sedan början av 2000-talet. Dessa paradoxala samhällseliga skeenden har påverkat inställningen till invandrare och polariserat den politiska debatten.

Antologin *Mångkulturalitet, migration och minoriteter i Finland under tre sekler* tar sig an problematiken och sätter in den i ett historiskt perspektiv. På ett sätt är den en slags vitbok över minoriteters situation i Finland under drygt två århundraden, från 1809 till 2015. Därför är det lite onödigt missvisande att i rubriken ange att ämnesområdena följs under tre sekler när det faktiskt är två det handlar om. Rubriken i sig själv anger tre programmatiska temaområden men ingen fingervisning om den röda tråd eller berättelse som de tio kapitlen avser att berätta. I introduktionen pekar redaktörerna på att artiklarna visar på både kontinuitet och brott i den finska historien vad avser mångkulturalitet och migration, men byter här ut rubrikens "minoriteter" mot "etniska relationer". Utan tvekan är det också de etniska relationerna mer än minoritetsfrågan i allmänhet som är det intressanta i antologins artiklar, även om de två områdena självklart är sammankopplade med varandra.

Redaktörerna gör också en distinktion mellan "mångkulturalism" som normativt begrepp och "mångkulturalitet" som deskriptivt begrepp, en skillnad som beskrivs som teoretisk. Resonemanget om mångkulturaliteten är inte för mig helt tydlig. Å ena sidan beskrivs den som ett tillstånd av etnokulturell mångfald, å andra sidan som etnisk mångfald. När "etnicitet" och "kultur" slås samman så hamnar man nära den essentialism som Fredrik

Barth ville undvika när han beskrev etnicitet som en relation mellan grupper med olika slags kulturella markörer. Min tolkning är att redaktörerna med mångkulturalitet avser en mångfald av etniska grupper, det som de uttrycker som den "etniska mångfalden". När de därför skriver om både "etnokulturell mångfald" och "det medfödda etnokulturella arvet" är det svårt att veta vad som riktigt avses. Det bidrar inte till klarheten att slå samman två begrepp som analytiskt bygger på att vara åtskilda från varandra. Med de anmärkningarna vill jag påpeka att introduktionen i övrigt förtjänstfullt sätter in artiklarna i en minoritetspolitisk och till viss del historiekulturell kontext.

I de två första artiklarna av Klaus Törnudd och Max Engman beskrivs migrationsmönster under 1800- och främre delen av 1900-talet samt utvecklingen av mänskliga rättigheter i relation till invandring under efterkrigstiden. Törnudd analyserar hur Finland har förhållit sig till det ramverk av mänskliga rättigheter som vuxit fram inom FN och EU. Han visar också på landets faktiska behov av invandring i framtiden för att upprätthålla samhällliga funktioner men att den allmänna opinionen och de politiska partiernas ställningstaganden till inflyttarnas rättigheter i samhället ännu inte påverkats av detta. Engman belyser hur finländarna förhöll sig till det faktum att Finland från slutet av 1800-talet blev ett ännu tydligare utvandringsland än förut med den ökande Amerikamigrationen. Intressant är att både finska och svenska föreningar bildades för att först stävja utvandringen, sedan för att skapa goda relationer med de som utvandrat. Det var inte förrän med grundandet av Suomi-Seura år 1937 som de två språkgrupperna enades i en gemensam utlandsfinländsk organisation.

De följande kapitlen fördjupar sig i olika aspekter av minoriteters historia i Finland. Eftersom startpunkten är den finska nationens födelse 1809 är det inte förvånande att relationen mellan Finland och Ryssland spelar en viktig roll. Veronica Shenshin reder exempelvis ut det komplicerade förhållande finländarna har haft till den ryskspråkiga befolkningen i Finland under 1800- och 1900-talen. Mellan första och andra världskriget stabiliserades den ryskspråkiga befolkningen till omkring 15 000, något mindre än sverigefinnarnas nivå i Sverige under samma period, för att stiga kraftigt under 2000-talet. År 2012 fanns över 62 000 ryskspråkiga i Finland. De ryskspråkiga flyktingarnas situation i Finland under sovjettiden skiljde sig från andra västeuropeiska länder eftersom det var omöjligt för sovjetiska medborgare att få asyl i Finland under Vänskaps- och biståndspaktens tid (1948–1991). Ett nytt slags kultursamarbete mellan Finland och Ryssland ingicks 1992 med ömsesidiga åtaganden för bevarande av de finsk-ugriska folken i Ryssland och upprätthållande av den ryska befolkningens rättigheter i Finland.

Den judiska befolkningen i Finland har nästan uteslutande en anknyt-

ning till tjänstgöringar i den ryska armén under 1800-talet. På så vi skiljer den sig från de svenska judarna som redan på 1600-talet etablerade sig i en del större svenska städer. Laura K. Ekholm beskriver hur judarna i Danmark och Sverige från mitten av 1800-talet fick medborgerliga rättigheter och frihet att bosätta sig i alla större städer, medan judarna i storfurstendömet Finland under 1800-talet endast fick bosätta sig i de tre städerna där det fanns en judisk församling. De judar som bildade församlingar var oftast så kallade kantonister, permitterade judiska soldater som tvångsvärvats i rysk militärtjänst i mitten av 1800-talet. Judarna fick inte resa på landsbygden och måste på 1880-talet anmäla sig till polisen var sjätte månad. En paradox är att finnarnas offervilja för sin egen nation i kriget med Sovjetunionen under andra världskriget säkrade de inhemska judarnas situation. När Finland gick i allians med det nazistiska Tyskland mot Sovjetunionen var landet inte helt ockuperat av främmande makt. Sovjetunionen ockuperade Karelen och Petsamo vid denna tid, men övriga delar av landet behärskades av Finland. Landet var inte heller, som Norge och Danmark, ockuperat av Tyskland. De finska judarna hade därigenom inom den finska självständigheten ett skydd, om än bräckligt, mot att bli utlämnade till de tyska gaskamrarna.

Också romernas och samernas situationer under efterkrigstiden skildras i antologin. Ainur Elmgren, slutligen, beskriver hur olika typer av stereotyper under mellankrigstiden användes för att definiera vilka som hörde hemma och inte hörde hemma i det finska folket. Den intellektuella kampen om självidentifieringen skedde mellan svensk- och finskspråkiga, mellan föreställda yttre och inre fiender och i andra typer av polariseringar. Hon visar hur skapandet av det finska folkets homogenitet var ett modernt projekt där först samhällets elitgrupper och sedan under 1900-talet hela befolkningen uppfostrades till finskhet. Minoriteter av olika slag var tvungna att förhålla sig till den nationella självidentifikationen.

Sammantaget är valet av artiklar i antologin balanserat och komplementärt som ger många intressanta infallsvinklar om mötet mellan etniska grupper i Finland. De beskriver hur kulturella element hos minoriteterna transformerades i nya historiska kontexter. Visserligen erkänns transnationella och bilaterala samarbetens betydelse för minoritetspolitiken och för minoriteternas egna politiska mobiliseringar och kulturella revitaliseringar, men nationalstaten utgör ändå den ram som synliggör minoriteterna. Man skulle kunna tänka sig en mer transnationell inriktning där de kulturella elementen hos minoriteterna inte tar stopp vid nationsgränsen. Ett sådant grepp skulle tvinga fram en nationellt jämförande minoritetspolitisk analys om samer i Norge, Sverige, Finland och Ryssland, om skogsfinnar och kväner i Norge, om sverigefinnar och tornedalingar i Sverige. Men det är gott som det är. Den programmatiska positiva tonen i förordet uppfylls helt och fullt

till sitt innehåll. Vi får verkligen lära oss vilka mångskiftande minoritetskulturer den moderna finska historien innehåller.

Redaktörerna förutspår att politiseringen av majoritetsbefolkningens etniska identitet kommer att fortsätta under inflytande av en global mångkulturell utveckling. De formulerar i inledningen en vision om ett världsmedborgarskap som innebär att självvalda identiteter i framtiden kommer att väga tyngre än från födseln tillskrivna identiteter. Sådana visioner och principer är välgörande i dessa tider. Det är berikande med en så fullmatad antologi om minoriteter och deras kulturer i vårt historiskt närmaste grannland.

Luleå tekniska universitet

LARS ELENIUS

Anna Tunlid & Sven Widmalm (red.), *Det forskningspolitiska laboratoriet: Förväntningar på vetenskapen 1900–2010* (Lund: Nordic Academic Press 2016). 182 s.

Det forskningspolitiska laboratoriet handlar om de förväntningar eller visioner som styr svensk forskningspolitik från 1900-talets början fram till i dag. Genom att fokusera på forskningspolitikens långa linjer – kontinuiteter såväl som gradvisa förändringar – bidrar bokens författare med en välbehövlig polemik mot den inom policy och politik inflytelserika föreställningen om att en nyttostyrd, kommersialiserbar forskning på ganska kort tid ersatt en nyfikenhetsstyrd, fri forskning.

Det forskningspolitiska laboratoriet är en nätt volym som består av ett inledningskapitel följt av fyra kapitel vilka bidrar med varsin empirisk fallstudie samt ett femte och avslutande kapitel vilket tar formen av en uppsummerande och brett anlagd exposé över utvecklingen av svensk forskningspolitik. Med bokens titel vill redaktörerna – vetenskapshistorikerna Anna Tunlid och Sven Widmalm – understryka "ett centralt faktum", nämligen att "forskningspolitiken utformats av aktörer som varit verksamma både politiskt och vetenskapligt och att laboratoriet, eller andra forskningsmiljöer, varit en plats inte bara för produktion av ny kunskap utan också för skapande av visioner om vetenskapens framtid". Dessa visioner, menar de, har varit centrala inom forskningspolitiken, och det är också därför som de flesta av bidragen fokuserar på aktörer som ofta fungerat som "både forskningsledare och forskningspolitiker".

Laboratoriet har kommit att bli ett av de mer centrala studieobjekten i modern vetenskapshistoria, kanske det mest centrala, och att bokens förfat-